

М. П. Політило,
к. е. н., доц., доцент кафедри фінансів,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів
ORCID ID: 0000-0002-6147-1397

Л. П. Бондаренко,
к. е. н., доц., доцент кафедри фінансів,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів
ORCID ID: 0000-0002-3313-3569

О. В. Дідух,
к. е. н., доцент кафедри фінансів,
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів
ORCID ID: 0000-0003-4585-6147

DOI: 10.32702/2306-6806.2019.10.73

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ "КООПЕРАЦІЯ" ЯК БАГАТОГРАННОГО ЯВИЩА

М. Politylo,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Finance Department,
Lviv Polytechnic National University, Lviv
L. Bondarenko,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Finance Department,
Lviv Polytechnic National University, Lviv
O. Didukh,
PhD in Economics, Associate Professor, Finance Department,
Lviv Polytechnic National University, Lviv

BASIC APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE COOPERATION AS A MULTIFACETED PHENOMENON

У статті авторами виділено деякі аспекти щодо трактування "кооперації", на які більшість авторів звертають увагу у дослідженні цього поняття, зокрема виділенню економічного сенсу кооперації, розгляді організаційно-управлінського аспекту кооперації, соціальна атрибутика кооперації. В залежності від зазначених аспектів та характеристик кооперації авторами проаналізовано наявні підходи до визначення поняття "кооперація" як процесу співробітництва та взаємодії суб'єктів різних економіко-правових форм господарювання, що запропоновані як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. В статті подано авторське трактування поняття кооперації в широкому розумінні та зазначено чітке розмежування понять кооперації та кооперування, які на практиці часто ототожнюються. Авторами сформульовано основні підходи до визначення змісту поняття "кооперація" у вузькому розумінні та подано їх детальну характеристику. А також подано функціональну характеристику кооперації різних суб'єктів господарської діяльності.

In the article authors, highlighted some aspects of the interpretation of "cooperation" that most authors pay attention when exploring this concept. First, the allocation of the economic meaning of cooperation, while paying attention to the disclosure of one of its most important characteristics — saving resources through their shared use. Secondly, consideration of the organizational and managerial aspect, which leads to the fact that the cooperation is formed primarily with the purpose of organizing the process of cooperation of many subjects of market relations for the realization of tasks both for the production of goods (industrial cooperation) and for the provision of services or various financial— credit operations (credit cooperation). Third, by paying attention to the social attributes of the cooperative, where the main characteristic is joint socio-public mutual assistance in

the process of achieving the goal. Depending on these aspects and characteristics of cooperation, the authors analyzed the existing approaches to defining the concept of "cooperation" as a process interaction of subjects of different economic and legal forms of economic activity, proposed by both domestic and foreign scientists.

The authors outline the main characteristics of the "cooperation". The article deals with the author's interpretation of the concept of cooperation in a broad sense and states a clear distinction between the concepts of cooperation and cooperative, which are often identified in practice. The article outlines the main approaches to defining the meaning of the term "cooperation" in a narrow sense and presents their detailed description. According to these approaches, the authors consider the concept of cooperation as a management philosophy, as a theory of cooperation and cooperative science as a science of cooperation, as a process that has certain costs, as a method and tool for influencing society, as a certain activity, relations between people.

The article states that cooperation is characterized not only by static and institutional features, but also by its dynamism and functionality. Based on this, the following main functions of cooperation are formulated: economic, organizational-managerial, social. The economic function of cooperative research is manifested in: optimal planning of financial performance of the association, uniform distribution of business results, and satisfaction of needs and realization of interests of members of the association. The organizational and managerial function of the cooperation is intended to provide democratic conditions for the unification, organization and management of the process of cooperation of citizens or other subjects of market relations in uniting for the realization of common tasks and efforts. The social function is aimed at educating the members of the association, mutual assistance to the members of the association, manifested through self-help and solidarity of the members of the association.

The authors of this article argue that a cooperative is intended to serve both economic entities — entrepreneurs through the creation of various joint ventures and other economic associations, and ordinary citizens — in the form of establishing such a basic legal form of cooperation as a cooperative, which brings together many people to work together for self-reliance on needs and interests. To identify the meaning of the term "cooperation", the authors approach systematically, considering it from all sides and perceive cooperation as a phenomenon in the economy, as a process of cooperation between citizens, and as one of the most effective forms of enterprise integration.

The article formulates own understanding of the theoretical meaning of the concept of "cooperation". The essence of which is as follows: first, the meaning of the concepts of cooperation and cooperative should be distinguished; secondly, we have reason to define such concepts as cooperative in narrow and cooperative in the broad sense of the word; thirdly, we consider it appropriate to assert the existence of cooperative studies as a particular independent science, a certain branch of knowledge with its subject, purpose, object, subjects and functions; fourth, the functional characteristic of a cooperative is multi-vector and includes the dynamic of the cooperative movement.

Ключові слова: кооперація, кооперування виробництва, кооперація праці, співробітництво, синергетичний ефект, кооператознавство, кооперативи.

Key words: cooperation, production cooperation, labor cooperation, collaboration, synergetic effect, cooperative science, cooperatives.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах ринкової економіки та й за всю історію економічного розвитку у вчених-економістів так і не склалося єдиного чітко сформульованого підходу до визначення поняття "кооперації". Так, зокрема, деякі автори більшу увагу приділяють висвітленню економічного сенсу поняття кооперація, приділяючи при цьому увагу розкриттю однієї з найважливіших її характеристик — економії ресурсів завдяки їх спільному використанню. Інші ж автори роблять акцент на розгляді організаційно-управлінського аспекту і зводять до того, що кооперація формується насамперед з метою організування процесу співпраці багатьох суб'єктів ринкових відносин для реалізації завдань як для виробництва товарів (виробнича кооперація), так і для надання послуг чи здійснення різноманітних фінансово-кредитних операцій (кредитна кооперація). Багато дослідників звертають свою увагу на соціальну атрибутику кооперації, де головною характеристикою є спільна суспільно-громадська взаємна допомога у процесі досягнення поставленої мети.

Отже, виникає гостра необхідність у більш детальному розгляді визначення змісту поняття "кооперації" як зарубіжними, так і вітчизняними вченими з метою всебічного аналізу різних аспектів цього поняття і на цій основі формулювання авторського змісту трактування даної категорії. До того ж виникає наукова потреба у чіткому розмежуванні змісту понять "кооперація" і "кооперування", оскільки досить часто ці поняття отождожуються.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблематики визначення змісту поняття "кооперації", зокрема аналізуванню існуючих та розроблення нових наукових підходів до розуміння сутності поняття "кооперація" були присвячені публікації таких українських та зарубіжних вчених: М.Г. Акулов, А.И. Володин, А.С. Гальчинський, В.В. Гончаренко, А.В. Драбаніч, Т.В. Євась, В.Е. Коломойцев, В.І. Осипов, Оуен Роберт, К.А. Пажитнов, И.М. Подольський, М.І. Туган-Барановський, А.В. Чаянов, О.В. Шкільов та інші.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розгляд підходів до визначення змісту поняття кооперації як процесу співробітництва та взаємодії суб'єктів різних економіко-правових форм господарювання, що запропоновані як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. В процесі всебічного аналізу різних аспектів поняття кооперації подати авторський зміст щодо трактування цієї категорії у широкому розумінні. Сформулювати основні підходи до визначення змісту поняття "кооперація" у вузькому розумінні та охарактеризувати їх.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розглянемо більш детально існуючі наукові підходи до розуміння суті кооперації: зокрема дослідники вважають, що кооперація — це насамперед організаційно оформлене добровільне колективне об'єднання власності і (або) праці в різних галузях економічної діяльності [5, с. 225]. В цьому визначенні автори роблять акцент на тому, що кооперація — це передусім добровільне колективне об'єднання, яке створене на демократичних засадах. Але у цьому визначенні, на жаль, не вказується мета створення такого об'єднання, що значно звужує його зміст. Крім цього, автори не вказують, яким же чином таке об'єднання має бути організаційно оформлене, тобто не зовсім зрозуміло, чи воно має бути юридично зареєстроване, чи просто функціонувати без державної реєстрації.

Доцільно зауважити також, що цими ж авторами також подається і визначення поняття "кооперування виробництва". Зміст якого вони зводять до форми виробничих зв'язків підприємств, що спільно виготовляють певну продукцію [5, с. 225]. Тобто робиться наголос на виробничих зв'язках підприємств, і в такому розумінні кооперування у сфері виробництва покликане підтримувати зв'язки з підприємствами, що виготовляють продукцію. Таке визначення значно було б кращим, якщо б "зв'язки" було замінено на слово "співробітництво", оскільки останнє більш конкретно визначає суть кооперування. І тоді вже кооперування виробництва можна сприймати як співробітництво у сфері виробництва, побудоване за кооперативними принципами на підприємствах, що спільно виготовляють певну продукцію.

Заслужовує на наукову увагу ще один підхід до визначення змісту поняття кооперації. Так, Коломойцев В., у розробленому ним словнику стверджує, що кооперація, це форма організації праці, за якої велика кількість людей планомірно і спільно беруть участь у тому самому або в різних, але пов'язаних між собою процесах праці, і по-друге, це колективне об'єднання у сфері виробництва та обміну [4, с. 155]. Позитивним моментом, на нашу думку, є те, що кооперація — це своєрідна планомірна форма організації праці, яка за своєю суттю і є серцевиною у системі управління діяльністю такого колективного об'єднання.

Можемо погодитись з думкою цього автора про те, що кооперування у промисловості передбачає встановлення тривалих виробничих зв'язків між підприємствами на основі поглиблення їх спеціалізації [4, с. 155]. Важливим моментом є те, що автор робить акцент на поглиблення спеціалізації, що лежить в основі кооперації. Адже, дійсно, кожне підприємство спеціалізується на виготовленні певної продукції, і тому, саме від характеру спеціалізації залежить вибір форм кооперування підприємств.

У досить популярній енциклопедії, виданої вітчизняними вченими-економістами кооперація (латин. cooperation, сооперо — співробітничая) трактується як форма добровільного об'єднання між собою фізичних і юридичних осіб для колективної виробничої, підприємницької, торговельної чи споживчої діяльності на засадах демократичного управління й поєднання особистих і громадських інтересів [2; 3, с. 307—308; 7]. Харак-

терно, що у цьому визначенні фігурують як фізичні, так і юридичні особи. Тобто акцент робиться на тому, що кооперація може здійснюватися не тільки між фізичними, але й юридичними особами. Якщо ж за умови, що кооперування виробництва здійснюється тільки між підприємствами (тобто тільки між юридичними особами), то це може бути досить суттєвою ознакою, що відрізняє кооперацію від кооперування.

Цікаво, що у вищевказаній праці дається ще визначення поняття "кооперації праці" — як форми організації праці, виконання робіт, що заснована на спільній участі в єдиному трудовому процесі значної кількості працівників, що виконують різні операції цього процесу [3, с. 309]. Виокремлення поняття "кооперації праці" авторами є виправданим, бо багато вчених замінюють його більш ширшим за змістом, аніж поняття "кооперація". Вважаємо, що такий підхід до визначення наукових термінів сприяє більш глибокому вивченню інших важливих ознак поняття "кооперації", а отже, і відповідно, більш детальному вивченню проблем кооперації з метою їх подальшого вирішення на практиці.

Що ж до змісту поняття "кооперування", то автори вказаної енциклопедії зводять його до такого — встановлення довготривалих виробничих зв'язків між підприємствами, кожне з яких спеціалізується на виробництві окремих частин єдиного виробу (предмета) [3, с. 309; 6]. Тобто і тут таке співробітництво повинно бути довготривалим, оскільки тимчасове співробітництво не зможе дати позитивного ефекту і згодом призведе до не виправданих простоїв у виробництві.

Визначальною у змісті поняття "кооперація" є система, бо кооперація є важливим системоутворюючим елементом суспільно-економічних відносин. Якщо трактувати систему як сукупність взаємопов'язаних елементів, то тоді кооперацію слід сприймати як систему, у якій з'єднуються певні елементи, компоненти для вирішення спільної поставленої мети.

Безумовно, кооперацію слід сприймати як досить складне поняття, бо воно охоплює всю систему суспільно-економічних відносин, у тому числі включає у себе різноманітні правові та моральні аспекти. До того ж кооперація — це і особлива система гармонізації інтересів і у якій закладено дух справедливості, корпоративний дух, колективність і корпоративність.

Отже, можемо зробити висновок та визначити авторський зміст поняття "кооперації" так: кооперація — це специфічний інтегруючий, синтезуючий, структурний, системоутворюючий елемент системи суспільно-економічних відносин, що покликаний забезпечувати співробітництво і взаємодію суб'єктів різних економіко-правових форм господарювання для досягнення спільної мети з мінімізацією витрат. Вважаємо, що це поняття слід розуміти у широкому розумінні.

Зроблений авторами аналіз багатьох праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених привів нас до висновку, що кооперація — це складне, багатогранне поняття і його потрібно розглядати з різних точок зору. Тому є підстави розглядати зміст поняття кооперація і у вузькому розумінні, виділяючи при цьому такі основні підходи, що подані на рисунку 1.

Зокрема перший підхід передбачає розгляд кооперації як специфічної філософії управління, оскільки кооперацію слід розглядати як філософію єднання, прагнення до синтезу. У самій природі кооперації закладено інтегруючу властивість згуртовувати всіх людей для об'єднання і взаємодопомоги через солідарність своїх членів. Отже, кооперацію слід сприймати як філософію управління, що покликана для суспільного об'єднання з метою вирішення спільних завдань щодо задоволення потреб та гармонізації всіх членів кооперативу.

Згідно з другим підходом, є значні підстави стверджувати не тільки про кооперацію як окреме поняття, але і як про певну теоретичну систему. Оскільки теорію

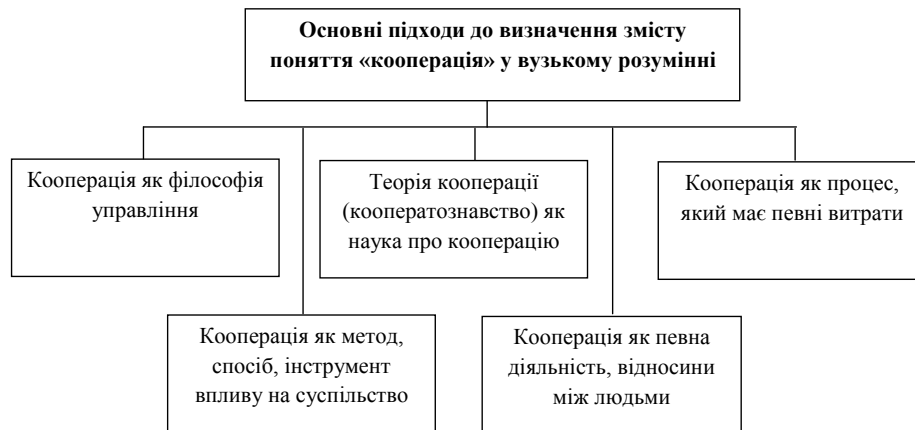

Рис. 1. Основні підходи до визначення змісту поняття "кооперація" у вузькому розумінні

Джерело: розроблено авторами.

кооперації слід розглядати як особливу систему знань, понять, термінів та функцій, що властиві онтологічній природі кооперації. Для теорії кооперації характерною є синтезуюча ознака, бо вона може застосовуватись як в економічній, так і в інших суспільних науках. Отже, теорію кооперації, або ж іншими словами — кооператознавство, авторами трактується як наука, що охоплює систему знань, понять та положень, що розкривають суть кооперації як складного соціально-економічного феномену.

Розглядаючи кооператознавство як економічну науку, варто сформулювати її мету, об'єкт, суб'єкт та предмет. Метою кооператознавства — дослідження співпраці громадян на регіональному, національному і міжнародному рівнях. Об'єктом виступає аналізування різноманітних форм і сфер господарської діяльності кооперативів, зокрема економічної та організаційної. Предметом кооператознавства як науки можемо визначити відносини, що склалися між членами суспільно-громадського об'єднання у процесі здійснення ними відповідних господарських операцій. Суб'єктами цих кооперативних відносин є члени кооперативу як інституційної форми кооперації.

Для кооперації характерною є не тільки статично-інституціональні ознаки, але властивими є динамічність та функціональність. Отже, маємо всі підстави для виділення таких основних функцій кооперації як економічної, організаційно-управлінської, соціальної. Функціональну характеристику кооперації подано на рисунку 2.

Характеризуючи економічну функцію кооператознавства, варто зазначити, що вона виявляється в: оптимальному плануванні фінансових показників діяльності об'єднання, рівномірному розподілі результатів господарської діяльності, задоволенні потреб та реалізації інтересів членів об'єднання. Організаційно-управлінська функція кооперації покликана забезпечувати демократичні умови функціонування об'єднання, організування та управління процесом співпраці громадян чи інших суб'єктів ринкових відносин в об'єднанні для реалізації спільних завдань та зусиль. Соціальна ж функція спрямована на виховання членів об'єднання, взаємну допомогу членам об'єднання, що проявляється через самопоміч та солідарність членів об'єднання.

Згідно з наступним запропонованим підходом, кооперацію у вузькому розумінні слід розглядати як особ-

Рис. 2. Функціональна характеристика кооперації

Джерело: розроблено авторами.

ливе вирішення проблем суспільства, які стосуються механізму функціонування інституції. Водночас варто розглядати кооператив як форму співпраці між людьми, яка виступає важливим способом гармонізації інтересів членів об'єднання. І саме тому завдяки кооперації можна здійснювати виховний вплив на представників створених громадсько-політичних осередків у вигляді специфічних кооперативних утворень.

У цьому сенсі цілком погоджуємось із положенням авторів про те, що завдяки спілкуванню та співпраці члени кооперативу більше цінують життя, свободу, добро, істину, красу, переконуються у вартості названих попередньо "кооперативних цінностей", проявляють турботу про рідну мову, пошану до кооперативних і національних традицій, інтересів і уподобань колег по товариству, членів рідної (сільської, міської) громади, співгромадян та людства в цілому [1, с. 79].

Соціальне та морально-етичне значення кооперації полягає в тому, що створені кооперативні об'єднання за власні кошти з метою культурно-просвітницької діяльності і навчання молоді мають можливість створювати навіть свої власні вищі навчальні заклади, будинки культури, спортзали, бібліотеки та інші установи для членів об'єднання.

ВИСНОВКИ

Отже, кооперація за рахунок своїх інституцій формує не тільки соціально-економічні передумови для адаптації молоді у важких умовах господарювання в ринковій економіці, а й закладає, прищеплює значні духовні, моральні, культурні цінності і патріотизм.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна стверджувати, що кооперація покликана слугувати як суб'єктам господарювання — підприємцям за рахунок створення різних спільних підприємств та інших господарських об'єднань, так і пересічним громадянам — у вигляді заснування такої основної організаційно-правової форми кооперації, як кооперативу, що об'єднує багатьох людей для спільного ведення справ з метою самозабезпечення потреб та інтересів. Тому вважаємо, що до ідентифікації змісту поняття "кооперація" потрібно підходити системно, розглядаючи її з усіх сторін. Тільки тоді можна сприймати кооперацію і як явище в економіці, і як процес співпраці громадян, і як одну з найефективніших форм інтеграції підприємств.

У цілому, такий аналіз дозволив нам визначити власне розуміння теоретичного змісту поняття "кооперація". Суть якого зводиться до такого: по-перше, слід розрізняти зміст понять кооперація та кооперування; по-друге, маємо підстави для визначення таких понять, як кооперація у вузькому так і кооперація у широкому розумінні цього слова; по-третє, вважаємо за доцільним стверджувати про наявність кооператознавства як певної самостійної науки, певної галузі знань із своїм предметом, метою, об'єктом, суб'єктами та функціями; по-четверте, функціональна характеристика кооперації є багатовекторною і включає у себе динамічність розвитку кооперативного руху.

Література:

1. Гелей С.Д., Пастушенко Р.Я. Теорія та історія кооперації: підручник. — К.: Знання, 2006. — 513 с.
2. Горбонос Ф.В. Кооперація як форма прояву відносин / Ф.В. Горбонос // Економіка АПК. — 2004. — № 9. — С. 26—32.
3. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / Р.С. Дяків та ін.; За ред. Р.С. Дяківа. — К.: Міжнародна економічна фундація, 2000. — 704 с.
4. Коломойцев В.Е. Універсальний словник економічних термінів: інвестування, конкуренція, менеджмент, маркетинг, підприємництво: навчальний посібник. — К.: Молодь, 2000. — 383 с.
5. Стеченко Д.М., Григорович А.В., Дутка А.П. Менеджмент. Словник-довідник: навч. посіб. для студ. вищ.

навч. закл. / Д.М. Стеченко, А.В. Григорович, А.П. Дутка. — Хмельницький: Видавництво "Поділля", 2004. — 587 с.

6. Таран-Лала О.М. Методологія та практика функціонування та розвитку споживчої кооперації України: монографія / О.М. Таран-Лала; Вищий навчальний заклад Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі". — Полтава: ПУЕТ, 2018. — 488 с.

7. Шкільов О.В. Економіка праці і соціально-трудові відносини: підручник / О.В. Шкільов, О.Д. Балан, В.А. Ткачук, Є.О. Ланченко, І.П. Гаврилюк, В.А. Ярославський, С.С. Барабан; за ред. О.В. Шкільова. — К.: ЦП "Компринт", 2015. — 750 с.

References:

1. Helej, S.D. and Pastushenko, R.Ya. (2006), Teoriia ta istoriia kooperatsii [The theory and history of cooperation], Znannia, Kyiv, Ukraine.
2. Horbonos, F.V. (2004), "Cooperation as a form of relations", Ekonomika APK, vol. 9, pp. 26—32.
3. Diakiv, R.S. (2000), Entsyklopediia biznesmena, ekonomista, menedzhera [Encyclopedia of businessman, economist, manager], Mizhnarodna ekonomichna fundatsiia, Kyiv, Ukraine.
4. Kolomojtsiev, V.E. (2000), Universal'nyj slovnyk ekonomichnykh terminiv: investuvannia, konkurentsii, menedzhment, marketynh, pidpriemnytstvo [A universal dictionary of economic terms: investment, competition, management, marketing, entrepreneurship], Molod, Kyiv, Ukraine.
5. Stechenko, D.M. Hryhorovych, A.V. and Dutka, A.P. (2004), Menedzhment. Slovyk-dovidnyk [Management. Directory dictionary], Podillia, Khmelnytskyi, Ukraine.
6. Taran-Lala, O.M. Metodolohiia ta praktyka funktsionuvannia ta rozvytku spozhyvchoi kooperatsii Ukrainy [Methodology and practice of functioning and development of consumer cooperation of Ukraine], PUET, Poltava, Ukraine.
7. Shkil'ov, O.V. (2015), Ekonomika pratsi i sotsial'no-trudovi vidnosyny: pidruchnyk [Labor economics and social-labor relations: a textbook], TsP "Komprynt", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2019 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Видання включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІКИ

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73